

การผสมผสานความเชื่อเรื่องผี เทวดา และพุทธศาสนา ในพิธีจุลกฐินของชาวไทยวน ชุมชนวัดบ้านทัพ ตำบลท่าผา อำเภอแม่แจ่ม จังหวัดเชียงใหม่*

ภาณุพงศ์ อุดมศิลป์^๒

บทคัดย่อ

งานวิจัยนี้มุ่งศึกษาการผสมผสานความเชื่อเรื่อง ผี เทวดา และพุทธศาสนา ในพิธีจุลกฐินของชาวไทยวน ชุมชนวัดบ้านทัพ ตำบลท่าผา อำเภอแม่แจ่ม จังหวัดเชียงใหม่ ผลการวิจัยพบว่า ในพิธีจุลกฐินของชาวไทยวนสะท้อนให้เห็นถึงระบบความเชื่อเรื่องผี เทวดา อันเป็นความเชื่อของชาวไทยวนในชุมชนวัดบ้านทัพที่ผสมผสานกับความเชื่อด้านพุทธศาสนาได้อย่างกลมกลืน โดยมีการจัดพื้นที่ประกอบพิธีจุลกฐิน และใช้พื้นที่สัญลักษณ์แสดงความเชื่อเรื่องเทวดาผู้เป็นใหญ่ ท้าวจตุโลกบาล พระแม่ธรณี ผีประจำวัด และผีบรรพบุรุษ ไว้ในเขตมณฑลพิธีทางพุทธศาสนา โดยสิ่งศักดิ์สิทธิ์เหล่านี้มีหน้าที่คอยปกป้องคุ้มครองลูกหลานและขั้นตอนการประกอบพิธีจุลกฐินอันเป็นพิธีกรรมทางพุทธศาสนาให้สำเร็จลุล่วงไปด้วยดี

คำสำคัญ: การผสมผสาน ผี เทวดา ชาวไทยวน วัดบ้านทัพ และพิธีจุลกฐิน

* บทความนี้ ได้นำเสนอในงานประชุมวิชาการระดับนานาชาติ เรื่อง “The Asian Conference on Arts and Culture 2013, at Srinakharinwirot University, Bangkok, Thailand, June 13-14, 2013.

^๒ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ภาณุพงศ์ อุดมศิลป์ อาจารย์ประจำภาควิชาภาษาไทยและภาษาตะวันออก คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

Religions Syncretism Beliefs in Spirits, Deities and Buddhism in Chula-katin Ceremony of Tai Yuan People in Wat Bantap Community, Tambon Thapha, Mea Cham District, Chiangmai Province^๑

Panupong Udomsilp^๒

Abstract

This research aims to study the religions syncretism beliefs in spirits, deities, and Buddhism in Chula-katin ceremony of Tai Yuan people in Wat Bantap Community, Tambon Thapha, Mae Cham District, Chiangmai Province by investigating the pattern of the location setting and symbols used in the ceremony, focusing on the context of the Tai Yuan's traditional ceremony. The findings show that the Chula-katin ceremony of Tai Yuan people reflects a system of beliefs in spirits and deities that are traditional beliefs of Tai Yuan people in Wat Bantap Community. Such beliefs have been well-blended with Buddhist beliefs. The place setting for the ceremony is a symbolic area representing belief in the four guardian deities of the earth, Goddess of the Earth, temple spirits, and ancestral spirits. It is believed that these holy bodies are committed to protecting their offspring and guarding the process of Chula-katin ceremony to run smoothly.

Keywords: Religions Syncretism , Spirits, Deities, Tai Yuan People, Wat Bantap, Chula-katin Ceremony

^๑ This article is presented in national academic conference on “The Asian Conference on Arts and Culture 2013, at Srinakharinwirot University, Bangkok, Thailand, June 13-14, 2013.”

^๒ Assistant Professor Dr. Panupong Udomsilp is currently a head of Department of Thai Oriental Language, Faculty of Humanities, Srinakharinwirot University

บทนำ

อำเภอแม่แจ่มเป็นอำเภอหนึ่งของจังหวัดเชียงใหม่ และประกอบด้วย ๗ ตำบล คือ ตำบลท่าผา ตำบลช้างเคื่อง ตำบลบ้านทัพ ตำบลแม่ศึก ตำบลแม่นาจร ตำบลปางหินฝน และตำบลกองแขก มีประชากรโดยรวม ๕๕,๑๔๕ คน ในพื้นที่ตำบลท่าผา มีประชากรโดยรวม ๔,๙๓๙ คน ประกอบด้วย ๑๐ หมู่บ้าน คือ หมู่ ๑ บ้านสามสบ หมู่ ๒ บ้านผานัง หมู่ ๓ บ้านเหล้า หมู่ ๔ บ้านป่าแดด หมู่ ๕ บ้านบ้านทัพ หมู่ ๖ บ้านยางหลวง หมู่ ๗ บ้านห้วยไโฮ หมู่ ๘ บ้านแม่ยางล้าน หมู่ ๙ บ้านนาเรื่อน หมู่ ๑๐ บ้านไร่^๑

ในพื้นที่ตำบลท่าผามีวัดสำคัญ ๆ หลายวัด ได้แก่ วัดบ้านทัพ วัดบ้านเหล้า วัดป่าแดด วัดพระบาท และวัดยางหลวง เป็นต้น ประชากรส่วนใหญ่เป็นกลุ่มชาติพันธุ์ไทยวนและนับถือศาสนาพุทธเป็นศาสนาหลัก ชาวไทยวนในชุมชนวัดบ้านทัพและหมู่บ้านอื่น ๆ ในบริเวณใกล้เคียงกันเป็นหมู่บ้านที่เคยอยู่อาศัยร่วมกับชาวลัวะมาก่อน มีนิทานพื้นบ้านเรื่อง “ปู่เสดคำลัวะ” กล่าวถึงชาวลัวะผู้เป็นเจ้าของพื้นที่เดิม และเมื่อมีชาวไทยวนอพยพเข้าอยู่ด้วยจนเกิดปัญหาขัดแย้งและสู้รบกัน จากเรื่องเล่าดังกล่าวสะท้อนให้เห็นว่าดินแดนแถบนี้มีทั้งชาวลัวะและชาวไทยวนอาศัยอยู่มาแต่ดั้งเดิม ต่อมาเมืองเชียงใหม่ตกอยู่ใต้อำนาจของพม่าในราวปี พ.ศ. ๒๑๐๗^๔ ทั้งชาวลัวะและชาวไทยวนต่างก็หลบหนีกองทัพพม่าออกไปบ้าง หลบหนีการเกณฑ์ไปรบบ้าง อีกทั้งดินแดนบริเวณอำเภอแม่แจ่มเป็นทั้งเส้นทางเดินทัพ และเคยเป็นสนามรบมาก่อน จนทำให้เมืองแม่แจ่มกลายเป็นเมืองที่ร้างผู้คนไประยะหนึ่ง และเมื่อบ้านเมืองสงบศึกแล้ว ชาวไทยวนบางกลุ่มจึงได้อพยพเข้ามาตั้งชุมชนในบริเวณอำเภอแม่แจ่มอีกครั้งหนึ่งในชุมชนบ้านทัพถือว่าเป็นชุมชนเก่าแก่ที่ตั้งบ้านเรือนมานานกว่า ๔๕๐ ปี ต่อมาได้มีชาวไทยวนกลุ่มอื่น ๆ อพยพเข้ามาตั้งบ้านเรือนอยู่ด้วยกันและมีมากขึ้นเรื่อย ๆ จึงแยกออกเป็นหลายหมู่บ้าน เช่น บ้านทัพ บ้านไร่ บ้านท่าผา และบ้านเหล้า เป็นต้น

^๑ ข้อมูลปี พ.ศ. ๒๕๕๘ อ้างใน <https://th.wikipedia.org/สืบค้นในวันที่ ๑๓ พฤษภาคม ๒๕๕๙>

^๔ กรมศิลปากร ประชุมพงศาวดาร เล่ม ๑ (ภาคที่ ๑ และภาคที่ ๒) (พระนคร สำนักพิมพ์ก้าวหน้า. ๒๕๐๖), หน้า ๔๑๕.

ชาวไทยวนเป็นกลุ่มชาติพันธุ์ที่มีขนบธรรมเนียม ประเพณีและวัฒนธรรมที่มีลักษณะเฉพาะของตน ชาวไทยวนมีความเชื่อเรื่องผีบรรพบุรุษ และเมื่อศาสนาพุทธเผยแผ่เข้ามาในเขตล้านนา ชาวไทยวนจึงได้รับอิทธิพลและมีการนับถือพุทธศาสนาเช่นเดียวกัน ชาวไทยวนในชุมชนบ้านห้วยมีความเชื่อเรื่อง “เสื้อบ้าน” หรือผีบรรพบุรุษประจำหมู่บ้าน มีการเลี้ยง “เสื้อบ้าน” ในราวเดือนมิถุนายน และยังเคร่งครัดในประเพณีวัฒนธรรมทั้ง ๑๒ เดือน รวมทั้งประเพณีที่เกี่ยวกับพุทธศาสนาอีกหลายประการ เช่น สลากภัต (ตานก๋วยสลาก) ทอดกฐิน และเทศน์มหาชาติ (ตั้งอัมม์หลวง) เป็นต้น

นอกจากนี้ชาวไทยวนในชุมชนวัดบ้านห้วยยังมีการจัดพิธีจุลกฐิน ซึ่งมีการร่วมมือช่วยกันระหว่างชาวไทยวนหมู่บ้านไร่ บ้านท่าผา และบ้านห้วย โดยใช้วัดบ้านห้วยเป็นศูนย์กลางการจัดพิธีจุลกฐิน ในพิธีจุลกฐินมีลักษณะเฉพาะแบบล้านนา กล่าวคือมีการทอผ้าจุลกฐิน ตัดเย็บ และย้อมผ้าให้แล้วเสร็จภายในเวลา ๑ วัน พอรุ่งเช้าจัดขบวนแห่กองจุลกฐินแล้วถวายผ้าจุลกฐินแด่พระสงฆ์ให้แล้วเสร็จก่อนเที่ยงวัน ตามความเชื่อของชาวล้านนาเชื่อว่าการทำบุญจุลกฐินถือเป็นบุญใหญ่บุญหลวงจะได้านิสงส์อย่างมาก

พิธีจุลกฐินของชาวไทยวน ชุมชนบ้านห้วยเป็นพิธีที่เพิ่งจัดทำมาเพียง ๒ ปี แต่มีการจัดพื้นที่ส่วนต่าง ๆ ในบริเวณวัดได้อย่างน่าสนใจ โดยเฉพาะความเชื่อเรื่องผีบรรพบุรุษ เทวดา พระแม่ธรณี และพุทธศาสนา ซึ่งผู้วิจัยจะศึกษาต่อไป

การศึกษาพิธีจุลกฐินของชาวไทยวน ชุมชนวัดบ้านห้วย ผู้วิจัยได้ลงเก็บข้อมูลภาคสนาม สัมภาษณ์ชาวไทยวนในชุมชนบ้านไร่ บ้านท่าผา และบ้านห้วย และสังเกตการณ์อย่างมีส่วนร่วมในพิธีจุลกฐิน ณ วัดบ้านห้วย ในวันที่ ๑๗ - ๒๐ พฤศจิกายน ๒๕๕๕

การศึกษาวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยจะศึกษารูปแบบของการจัดพื้นที่และสัญลักษณ์ในพิธีจุลกฐิน โดยศึกษาและตีความจากบริบทของพิธีกรรมที่สัมพันธ์กับความเชื่อของชาวไทยวนเป็นสำคัญ

ผลของการวิจัย

สมัยโบราณ ในแถบล้านนาไม่ค่อยนิยมทอดกฐินอย่างปัจจุบัน เนื่องจาก การถวายผ้ากฐินเป็นงานใหญ่ ต้องใช้เวลาเตรียมมาก โดยเฉพาะการเตรียม

การณในเรื่อง “บริวารภณ” และ “การเลียงคูปุเสื่อ” ซึ่งชาวไทยวนเรียกวา “ดาครว” ญาติพี่น้องและแบกผู้มาร่วมพิธีจุลกฐน ผู้ถวายกฐนจะต้องเป็นผู้ที่มีศรัทธาอันแรงกล้า มีฐานะ หรือมีบารมี มีสัมพันธ์ภาพกับเพื่อนบ้านในชุมชน สามารถเรียไรเงินเพื่อตั้ง กองกฐนได้อย่างเพียงพอ และการถวายผ้าจุลกฐนถือเป็นการงานใหญ่มีกระบวนการที่ ยุ่งยากซับซ้อนจะต้องอาศัยการร่วมแรงร่วมใจจากชาวบ้านหลายฝ่ายเพื่อให้งานบรรลุ จุดประสงค์และสำเร็จทันตามเวลาที่กำหนดไว้อีกด้วย

การถวายผ้ากฐนนับเป็นพิธีที่สำคัญมาก เมื่อมีผู้หนึ่งผู้ใดมุ่งมั่นตั้งใจก็จะต้อง แ่งหรือประกาศให้ชาวบ้านทั้งใกล้และไกลไปร่วมทำบุญเป็นจำนวนมาก เพราะ การถวายกฐนเป็นงานบุญที่จัดขึ้นเพียงปีละ ๑ ครั้งเท่านั้น และชาวบ้านยังเชื่อว่า การถวายกองกฐนถือเป็นการสร้างกุศลอันยิ่งใหญ่สำหรับชีวิตอีกด้วย

มณี พยอมยงค์^๔ สรุปว่า พิธีการทำบุญกฐนในล้านนาได้แพร่หลายและ นิยมทำกันมากขึ้นในช่วงรัตนโกสินทร์นี้เท่านั้น โดยได้นำเอารูปแบบและวิธีการจัดงาน บุญกฐนแบบภาคกลางเข้ามาตามความนิยม

พิธีจุลกฐนของชาวล้านนา

พิธีจุลกฐนของชาวล้านนา ไม่ทราบแน่ชัดว่าเริ่มขึ้นในสมัยใด แต่เมื่อพิจารณา โดยลักษณะของการจัดจุลกฐนแล้วพบว่ามีความสอดคล้องกับ “ประเพณีทอดผ้าพันใจ” ของกลุ่ม “ไทลื้อ – ไทเขิน” อาจเป็นไปได้ว่าการจัดพิธีจุลกฐนในล้านนานั้นน่าจะเริ่ม จากกลุ่มชาวไทลื้อ – ไทเขิน ที่อาศัยอยู่ในดินแดนล้านนา^๖ พิธีจุลกฐนของชาวล้านนานั้น เป็นพิธีที่สะท้อนให้เห็นถึงวิถีแห่งประเพณีและวัฒนธรรมของชาวพุทธแบบโบราณ รูปแบบและพิธีการถวายผ้าจุลกฐน สะท้อนให้เห็นระบบความเชื่อทางพระพุทธศาสนา และสังคมชาวล้านนาที่มีการสืบทอดกันมา

^๔ มณี พยอมยงค์. ประเพณี ๑๒ เดือนล้านนาไทย. พิมพ์ครั้งที่ ๕. เชียงใหม่ : ทรัพย์การพิมพ์, ๒๕๔๗.

^๖ พระครูปลัดพิศิษฐ์ เมตตจิตโต (พลขานวพงศ์). ศึกษาวิเคราะห์พิธีจุลกฐนของชาวพุทธ ล้านนา : กรณีศึกษาวัดอนาลโยทิพยาารม อำเภอเมือง จังหวัดพะเยา. วิทยานิพนธ์ปริญญาพุทธ ศาสนาศดับดิต สาขาพระพุทธศาสนา บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยจุฬาลงกรณ์ราชวิทยาลัย, ๒๕๕๔.

พิธีจุลกฐินของชาวไทยวนชุมชนวัดบ้านทัพ

ชุมชนชาวไทยวนทั้ง ๓ หมู่บ้าน ถือเป็นชุมชนที่ให้ความสำคัญต่อพิธีจุลกฐินเป็นอย่างยิ่ง ในอดีตชาวไทยวนในหมู่บ้านดังกล่าวไม่เคยจัดพิธีจุลกฐินมาก่อน เพิ่งจัดขึ้นครั้งแรกในปี พ.ศ. ๒๕๕๔ และ ในปีที่ ๒ นี้ จัดขึ้นในวันที่ ๑๘ – ๒๐ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๕๕๕ การจัดพิธีจุลกฐินครั้งนี้ได้ร่วมมือกันระหว่างชาวไทยวน ๓ หมู่บ้าน คือ บ้านทัพ บ้านไร่ และบ้านท่าผา ทั้ง ๓ หมู่บ้านใช้พื้นที่วัดบ้านทัพเป็นศูนย์กลางในการประกอบพิธีจุลกฐิน

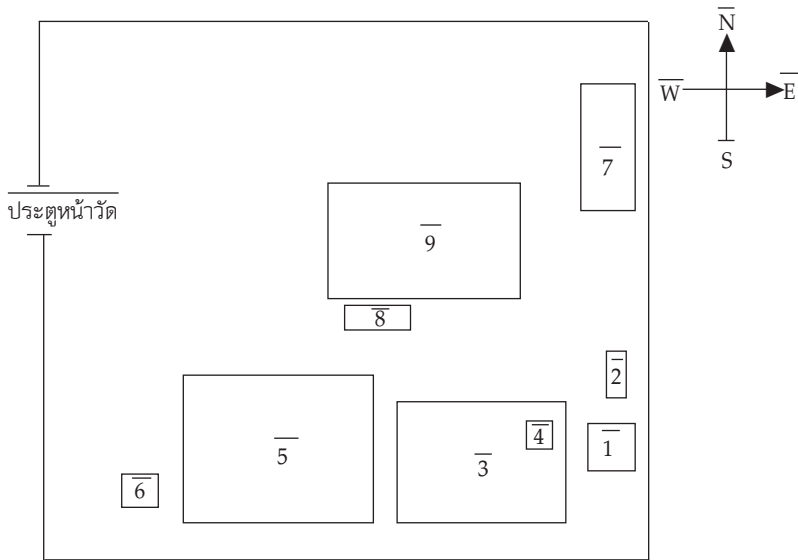
ชาวไทยวนในชุมชนดังกล่าวนับถือพุทธศาสนาเป็นศาสนาหลัก และยังยึดถือความเชื่อดั้งเดิมที่เคยเชื่อถือสืบต่อกันมา โดยเฉพาะความเชื่อเรื่องผีบรรพบุรุษ ท้าวท่งสี หรือท้าวจตุโลกบาล^๗ พระแม่ธรณี หรือเทพแห่งพื้นดิน การประกอบพิธีกรรมใด ๆ ก็ตาม ชาวไทยวนจะต้องบอกกล่าวผีบรรพบุรุษ เทวดาท่งสี และเทพแห่งพื้นดินเสมอ ในพิธีจุลกฐินก็เช่นเดียวกัน แม้จะเป็นพิธีที่เกี่ยวข้องกับพุทธศาสนาโดยตรง แต่ชาวไทยวนก็ต้องมีการเซ่นสรวงและบอกกล่าวผีบรรพบุรุษ ท้าวท่งสีและพระแม่ธรณีด้วย ซึ่งความเชื่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์ดังกล่าวปรากฏชัดเจนอยู่ในองค์ประกอบสำคัญ ๆ ของพิธีจุลกฐิน โดยเฉพาะในด้านการจัดพื้นที่ ซึ่งผู้วิจัยจะศึกษาในรายละเอียดต่อไป

ขั้นตอนการถวายจุลกฐิน

การถวายจุลกฐินทำเพียงครั้งเดียวในรอบ ๑ ปี และเป็นพิธีระดับชุมชนซึ่งมีองค์ประกอบทั้งด้านบุคคล สถานที่ และวัตถุสิ่งของต่าง ๆ ในการถวายจุลกฐิน ซึ่งในบทความจะศึกษาเฉพาะด้านการจัดสถานที่หรือพื้นที่สำคัญที่สัมพันธ์กับความเชื่อเรื่องผีบรรพบุรุษ ท้าวท่งสีและพระแม่ธรณีของชาวไทยวนที่ผสมผสานกับความเชื่อด้านพุทธศาสนาของชาวไทยวน ดังนี้

^๗ อุดม รุ่งเรืองศรี และ เกื้อพันธุ์นาคบุผา. “ท้าวท่งสี.” สารานุกรมวัฒนธรรมไทยภาคเหนือ เล่ม ๖. กรุงเทพฯ : มูลนิธิสารานุกรมวัฒนธรรมไทย ธนาคารไทยพาณิชย์, ๒๕๔๒ หน้า ๒๗๘๗-๒๗๙๐.

๑. การจัดพื้นที่ประกอบพิธีจุลกฐิน

ภาพที่ ๑ แผนผังพื้นที่การจัดพิธีจุลกฐิน

หมายเลข ๑ พื้นที่บูชาและบวงสรวงเทวดาเป็นใหญ่ และทั่วจุลกฐิน ชาวไทยวนเรียกว่า “ท้าวทั้งสี่” ท้าวทั้งสี่หมายถึง ท้าวอตรฐ เทวดาผู้รักษาด้านทิศบูรพา หรือตะวันออก ท้าววิรุฬหก เทวดาผู้รักษาทิศทักษิณ หรือด้านทิศใต้ ท้าววิรูปักษ์ เทวดาผู้รักษาทิศประจิม หรือด้านทิศตะวันตก และท้าวกุเวร เทวดาผู้รักษาทิศอุดร หรือด้านทิศเหนือ^๔ และพระแม่ธรณี หรือ เทพธิดาประจำแผ่นดิน^๕ ซึ่งอยู่ในพื้นที่ รั้วราชวัติที่ทำจากไม้ไผ่ขัด

^๔ ประคอง นิมมานเหมินท์. “จุลกฐิน” ใน **สารานุกรมวัฒนธรรมไทย ภาคกลาง ๓** (กรุงเทพฯ: มูลนิธิสารานุกรมวัฒนธรรมไทย ธนาคารไทยพาณิชย์ ๒๕๔๒), หน้า ๑๓๓-๑๓๕.

^๕ ราชบัณฑิตยสถาน. **พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๕๒**. (กรุงเทพฯ: นานมีบุ๊คส์พับลิเคชั่นส์, ๒๕๕๖) หน้า ๘๗๗.

ภาพที่ ๒ สถานที่บูชาเทวดาผู้เป็นใหญ่ ท้าวจตุโลกบาล แม่พระธรณี และเจ้าหลวงประจำหมู่บ้าน

หมายเลข ๒ พื้นที่บูชาและบวงสรวงเจ้าหลวงทั้งสาม หมายถึง ผิบรรพบุรุษประจำหมู่บ้านบ้านทัพ บ้านไร่ และบ้านท่าผา ซึ่งชาวบ้านไม่สามารถระบุชื่อได้ว่าเป็นใคร เชื่อกันว่าเป็นบรรพบุรุษของตน ชาวบ้านจะเรียกว่า “เจ้าหลวง” การจัดตั้งพื้นที่บวงสรวงเจ้าหลวงทั้งสามองค์จะตั้งอยู่นอกพื้นที่ของท้าวจตุโลกบาล และพระแม่ธรณี คือนอกรั้วราชวัติแต่อยู่ในบริเวณใกล้เคียงกัน หรือตั้งติดกัน

หมายเลข ๓ พื้นที่ไร่นาก็ล้อมรั้วเช่นกัน เป็นการล้อมรั้วในลักษณะราชวัติ เพื่อเป็นการบ่งบอกความเป็นพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์^{๑๑} พื้นที่ปลูกฝ้ายซึ่งอยู่ในบริเวณวัดและเป็นสัญลักษณ์ของพื้นที่ไร่นาที่จะต้องเก็บฝ้ายมาใช้ในการทอผ้าจกจก ชาวบ้านจะต้องปลูกก่อนล่วงหน้า ตั้งแต่เริ่มหยอดเมล็ดฝ้ายจนกระทั่งออกดอกสมอ และสมอแก่แตกเป็นฝ้ายต้องใช้เวลา ๑๒๐ วัน ชาวบ้านต้องคำนวณระยะเวลาฝ้ายเริ่มบาน

^{๑๑} มณี พยอมยงค์. “รั้วราชวัติ” ใน สารานุกรมวัฒนธรรมไทยภาคเหนือ เล่ม ๑๑. หน้า ๕๖๖๘.

กับวันที่จะจัดพิธีถวายจุลกฐินให้พอดีกัน ภายในไร่ฝ้ายชาวบ้านจะสานใบมะพร้าว และไม้ไผ่เป็นรูปสัตว์ต่าง ๆ ตั้งบนพื้นดิน และแขวงไว้บนต้นไม้ เพื่อแสดงให้เห็นว่าเป็นพื้นที่ป่าที่อุดมสมบูรณ์

ภาพที่ ๓ ไร่ฝ้าย

ภาพที่ ๔ รูปสัตว์ต่าง ๆ ในไร่ฝ้าย

หมายเลข ๔ ศาลเจ้าที่วัด หรือ เลี้ยววัด ปลุกเป็นศาลหลังเล็ก ๆ เตี้ย ๆ เพื่อเป็นที่สถิตของเจ้าที่ประจำวัด ปกติในวัดจะมีศาลเจ้าที่ประจำวัดอยู่แล้ว เมื่อทำไร่ไถนา ปลุกผ้ายไฉ่ในพิธีจุลกฐิน จะต้องตั้งศาลเจ้าที่ใหม่ในบริเวณไร่ไถนา และเชิญให้เจ้าที่มาประจำที่ศาล เพื่อเฝ้าดูแลไร่ไถนาเพื่อไม่ให้สัตว์ต่าง ๆ นานา และแมลงมากัดกินไร่ไถนา เมื่อผ้ายไฉ่แตกออกจากสมอผ้ายไฉ่ก็จะเป็นผ้ายไฉ่ที่ขาวบริสุทธิ์ เหมาะสำหรับการนำไปทอผ้าจุลกฐินเพื่อถวายแด่พระสงฆ์

ภาพที่ ๕ ศาลเจ้าที่ประจำวัด

หมายเลข ๕ พื้นที่ทอผ้าจุลกฐิน พื้นที่ดังกล่าวเป็นพื้นที่สำหรับกลุ่มผู้หญิงที่ต้องช่วยกันแยกเมล็ดออกจากปุยฝ้าย ตีฝ้ายให้ฟู กรอเส้นด้าย และทอผ้าฝ้าย ก่อนที่จะนำไปตัดเย็บเป็นผ้าจุลกฐิน

ภาพที่ ๖ สถานที่ทอผ้า

หมายเลข ๖ พื้นที่ย้อมผ้าจุลกฐิน การย้อมผ้าชาวบ้านจะใช้สีที่ทำจากแก่นไม้ขนุน โดยต้มน้ำสีแก่นขนุนให้เดือดแล้วนำผ้าที่ตัดเย็บแล้วลงย้อมสีแล้วนำไปผึ่งแดดให้แห้ง

หมายเลข ๗ พื้นที่ตัดเย็บสบง จีวรหรือผ้าจุลกฐิน ซึ่งชาวบ้านจะช่วยกันตัดเย็บให้แล้วเสร็จแล้วนำไปย้อม

ภาพที่ ๗ สถานที่เย็บผ้าจุลกฐิน

หมายเลข ๘ เครื่องถวายนาน ชาวไทยวนเรียกว่า “คว้าน” หรือ “คว้าน” ชาวบ้านเตรียมไว้เพื่อทำบุญและอุทิศส่วนกุศลให้แก่ผีบรรพบุรุษ

ภาพที่ ๘ เครื่องถวายนานแก่ผีบรรพบุรุษ

หมายเลข ๙ พระอุโบสถ ซึ่งเป็นสถานที่ถวายผ้าจุลกฐิน ชาวบ้านจะช่วยกัน
แห่กองจุลกฐินจากหน้าหมู่บ้านและนำมาถวายพระสงฆ์ภายในอุโบสถให้แล้วเสร็จก่อน
เที่ยงวัน

ภาพที่ ๙ พระอุโบสถ

๒. การเตรียมผ้าจุลกฐิน

การเตรียมผ้าจุลกฐินชาวบ้านต้องช่วยกันจัดเตรียมวัสดุอุปกรณ์เครื่องทอผ้า
และอื่น ๆ ให้พร้อมแล้วจัดวางในสถานที่ที่เตรียมไว้ ชาวบ้านต้องเตรียมทั้งเครื่องมือ
ทอผ้า กรอผ้า และเครื่องทอผ้า อุปกรณ์แต่ละชิ้นต้องมีจำนวนมากพอกับจำนวนคนที่
จะช่วยกันทอผ้า การจัดเตรียมสิ่งของต่าง ๆ เพื่อใช้ในพิธีจุลกฐินจะต้องใช้เวลาหลายวัน

ตามประเพณีชาวบ้านต้องช่วยกันเก็บฝ้ายภายในวันจัดงานแล้วนำมาทอผ้า
ให้ฟู กรอเป็นเส้นด้ายแล้วนำไปทอเป็นผืนผ้า และตัดเย็บเป็นผืนผ้าสบง จีวรให้เสร็จ
ภายใน ๑ วัน ซึ่งมีขั้นตอนต่าง ๆ ดังนี้

๒.๑ เก็บฝ้าย การเก็บฝ้ายมีการยึดถือเป็นประเพณีว่า ผู้เก็บฝ้ายจะต้องเป็นสาวบริสุทธิ์ถือพรหมจรรย์ เพื่อความบริสุทธิ์ของฝ้ายกลั่น

๒.๒ ปั่นฝ้ายและกรอเส้นด้าย นำฝ้ายที่เก็บได้มาปั่นและกรอให้เป็นด้าย อุปกรณ์ที่ใช้ในการปั่นด้าย กรอด้าย และทอผ้า จะต้องจัดหามาให้เพียงพอกับจำนวนคนที่จะช่วยกันในแต่ละขั้นตอน เพื่อให้ฝ้ายจุลกฐินเสร็จทันภายใน ๑ วัน

๒.๓ ทอผ้า คือขั้นตอนที่จะทำให้ได้ผ้าเป็นผืน และเพียงพอสำหรับการตัดเย็บเป็นผ้าไตรจีวร

๒.๔ เย็บผ้า เมื่อทอผ้าสำเร็จเป็นผืน ชาวบ้านต้องคำนวณขนาดและตัดออกเป็นส่วยย่อยเป็นชิ้น ๆ แล้วนำมาตัดเย็บต่อกันตามรูปแบบของผ้าตามที่กำหนดไว้ในพระวินัยบัญญัติ ชาวบ้านจะช่วยกันนำผ้าเหล่านั้นมาด้น และเย็บให้ติดกันเป็นตารางสี่เหลี่ยมตามลักษณะของผืนผ้าจีวร โดยอาศัยไม้สะดึงหรือไม้กลึงช่วยในการขึงเก็บ

๒.๕ ย้อมผ้า ขั้นตอนของการย้อมผ้าให้ได้สีถูกต้องของสีจีวรตามพระวินัยบัญญัติ ย้อมเสร็จแล้วนำมาผึ่งหรือทำให้แห้ง แล้วพับให้เรียบร้อยสวยงามเป็นอันเสร็จขั้นตอนการจัดทำผ้าจุลกฐิน

๓. การถวายผ้าจุลกฐิน

การถวายผ้าจุลกฐินเป็นมหาศรัทธาของชาวบ้านทั้ง ๓ หมู่บ้าน การรวบรวมปัจจัยต่าง ๆ เป็นบริวารของกองจุลกฐิน บรรดาชาวบ้าน และลูกหลานของทั้ง ๓ หมู่บ้าน จะช่วยกันประสานเครือข่ายชาวบ้าน องค์กร และหน่วยงานต่าง ๆ ที่มีจิตศรัทธาช่วยกันรวบรวมปัจจัยต่าง ๆ มารวมกันเพื่อนำมาถวายแด่พระสงฆ์ร่วมกัน โดยมีขั้นตอน ดังนี้

๓.๑ การแห่ผ้าจุลกฐิน

เมื่อจัดเตรียมผ้าจุลกฐิน เพื่อเตรียมทอดจุลกฐินแล้ว ในวันรุ่งขึ้นตอนเช้าหลังจากที่ชาวบ้านตักบาตรแล้ว ชาวบ้านจะช่วยกันถือสิ่งของและกองจุลกฐินไปรวมกันที่หน้าหมู่บ้านทัพเพื่อจะแห่ผ้าจุลกฐินมาถวายแด่พระสงฆ์ ประกอบไปด้วย ผ้าจุลกฐิน อัฐบริวาร และข้าวของเครื่องใช้ที่เป็นบริวารของจุลกฐิน ที่เป็นของจำเป็นสำหรับพระภิกษุและสามเณร

ในวันจัดงานชาวบ้านจะไปตั้งขบวนแห่ที่หน้าหมู่บ้านบ้านทัพ โดยมีชาวบ้าน
ทั้ง ๓ หมู่บ้านช่วยกันถือสิ่งของต่าง ๆ แล้วช่วยกันแห่กองจลฐินเข้ามาในบริเวณวัดบ้านทัพ
เวียนขวารอบพระอุโบสถ ๓ รอบ แล้วนำกองจลฐินเข้าไปจัดเตรียมไว้ในพระอุโบสถ
เพื่อรอถวายแด่พระสงฆ์ต่อไป

ภาพที่ ๑๐ ขบวนแห่ผ้าจลฐิน

๓.๒ ถวายผ้าจลฐินแด่พระภิกษุสงฆ์

เมื่อเคลื่อนองค์จลฐินเข้าสู่พระอุโบสถ เจ้าภาพถวายผ้าจลฐินกล่าว
คำถวายผ้าจลฐินแด่พระภิกษุสงฆ์ โดยไม่เจาะจงรูปใดรูปหนึ่ง

คณะสงฆ์อุปโลกนภิกษุรูปใดรูปหนึ่งเป็นผู้เหมาะสมรับผ้าจลฐิน หรือ
เป็น “องค์ครองจลฐิน” จากนั้นพระสงฆ์รูปหนึ่งถามความเห็นว่ามีภิกษุรูปใดคัดค้าน
หรือไม่ เมื่อไม่มีผู้คัดค้าน ภิกษุสงฆ์ผู้ร่วมอยู่ในพิธีอนุโมทนาต่อองค์ครองจลฐินตาม
พระวินัย และภิกษุสงฆ์ผู้ที่ได้รับการอนุโมทนาแล้วนั้น ย่อมได้ชื่อว่าเป็น “ผู้กรานจลฐิน”
เมื่อถวายผ้าจลฐินเสร็จแล้วเป็นอันเสร็จพิธี

การผสมผสานความเชื่อเรื่องผี เทวดา เทพ และศาสนาพุทธในพิธีถวายจุลกฐิน

ความเชื่อดั้งเดิมของชาวไทยวนคือเรื่องผี มีทั้งผีที่ให้โทษ และผีที่ให้คุณ ผีที่ให้คุณ ได้แก่ ผีบ้าน ผีเรือน ผีประจำตระกูล ผีบรรพบุรุษประจำหมู่บ้าน และชุมชน ผีเจ้าที่ประจำวัด ชาวไทยวนในบริเวณอำเภอแม่แจ่ม จะมีพิธีไหว้ผีหรือเลี้ยงผีบรรพบุรุษประจำปีในช่วงเดือนพฤษภาคม ถึง เดือนมิถุนายน ซึ่งเป็นพิธีระดับชุมชน

อย่างไรก็ตาม การไหว้ผี หรือบูชาผีบรรพบุรุษก็ต้องกระทำทุกครั้งเมื่อมีงานสำคัญ ๆ ในระดับชุมชน การบูชาดังกล่าวไม่ถือเป็นการเลี้ยงผีประจำปี แต่เป็นการบอกกล่าวให้ผีบรรพบุรุษได้รับรู้ในกิจกรรมของชุมชน เช่น งานบุญทั่วไป งานบวชลูกหลาน และงานบุญกฐิน ผ้าป่าของชุมชน เป็นต้น

ในพิธีถวายจุลกฐินในวันที่ ๑๘ - ๒๐ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๕๕๕ ได้จัดเป็นครั้งที่ ๒ ด้วยความร่วมมือของชาวไทยวนทั้ง ๓ หมู่บ้านและผู้มีจิตศรัทธาจากต่างถิ่นอีกจำนวนมาก พิธีถวายผ้าจุลกฐินดังกล่าวสะท้อนให้เห็นระบบคิดหรือความเชื่อดั้งเดิมที่ผสมผสานกับความเชื่อในพุทธศาสนาอย่างชัดเจน โดยศึกษาจากวิธีการจัดเตรียมพื้นที่ในบริเวณงาน พื้นที่ในส่วนต่าง ๆ จัดแบ่งเขต แสดงสัญลักษณ์ ผี เทวดา และพุทธศาสนา ตามความเชื่อของชาวไทยวนที่สืบทอดมาแต่โบราณ

๑. ความเชื่อเรื่องผีบรรพบุรุษ

พื้นที่แสดงสัญลักษณ์ผีบรรพบุรุษจะตั้งอยู่ทิศตะวันออกใกล้ ๆ กับพื้นที่ของเทวดา ผีบรรพบุรุษของแต่ละหมู่บ้านไม่สามารถระบุชื่อได้ว่าเป็นใคร แต่ชาวบ้านเชื่อว่าเคยเป็นผู้นำของชุมชนมาก่อน เมื่อตายไปแล้วชาวบ้านต่างให้ความเคารพนับถือเป็นผีบรรพบุรุษประจำหมู่บ้านของตน และเชื่อว่าการปฏิบัติพิธีถูกต้อง ผีบรรพบุรุษจะปกป้องคุ้มครองให้ลูกหลานในชุมชนปลอดภัยและอยู่เย็นเป็นสุข การจัดพื้นที่เช่นสรวงผีบรรพบุรุษ ชาวบ้านจะตั้งเส้าไม้ไผ่ทำเป็นสัญลักษณ์เหมือนกัน ปลายด้านบนใส่เครื่องเช่น หมาก พลู บุหรี่ อาหารหวานและผลไม้ เครื่องเช่นต่าง ๆ จะไม่มีอาหารคาว การปักเส้าไม้ตรงกลางจะสูงกว่าเส้าด้านขวาและด้านซ้ายเพราะเป็นสัญลักษณ์เจ้าหลวงประจำหมู่บ้านทัพ ซึ่งเป็นประธานในการจัดพิธีถวายจุลกฐิน ส่วนเส้าด้าน

ขวาเป็นเสาเพื่อแสดงสัญลักษณ์เจ้าหลวงประจำหมู่บ้านไร่ ด้านซ้ายแสดงสัญลักษณ์เจ้าหลวงประจำหมู่บ้านท่าผา เสาทั้งสองเสามีระดับสูงเท่ากันแต่ต่ำกว่าเสากลาง ซึ่งแสดงสถานภาพที่ลดหลั่นกันตามความสำคัญและบริบทของพิธีกรรม

๒. ความเชื่อเรื่องผีเจ้าที่ประจำวัด

โดยทั่วไปในวัดจะมีศาลเจ้าที่ประจำวัด หรือ เลี้ยววัด แต่ในพิธีจุลกฐินชาวไทยวนจะสร้างศาล ๔ เสาหลังเล็กไว้ในบริเวณไร่น้ำขี้ เติร์มขันธ์ ๕ เพื่อเชิญเจ้าที่ประจำวัดให้มาสังสถิตอยู่ที่ศาล และเช่นสรวงด้วยหมาก พลู บุหรี่ อาหารหวาน และผลไม้

เจ้าที่ประจำวัดนอกจากจะคุ้มครองลูกหลานที่เข้ามาร่วมในพิธีจุลกฐินแล้วยังต้องคอยสอดส่องดูแลไร่น้ำขี้เพื่อให้สัตว์ป่า หรือแมลงมากัดกินและทำลายไร่น้ำขี้อีกด้วย และเมื่อถึงขั้นตอนเก็บน้ำขี้ชาวบ้านจะต้องบอกกล่าวและขออนุญาตจากเจ้าที่ประจำวัดที่ศาลด้วยเช่นกัน

๓. ความเชื่อเรื่องเทวดาผู้เป็นใหญ่ และท้าวจุโลกบาล

ชาวไทยวนมีการกำหนดเขตพื้นที่อันเป็นสัญลักษณ์เพื่อแสดงพื้นที่ของเทวดาผู้เป็นใหญ่ และท้าวจุโลกบาลไว้ทางทิศตะวันออกของมณฑลพิธี เป็นพื้นที่โล่งแจ้งเพื่อแสดงความหมายการติดต่อสื่อสารกับเทวดาผู้เป็นใหญ่ และท้าวจุโลกบาล ซึ่งท้าวจุโลกบาลเป็นเทวดาที่ดูแลรักษาโลกทั้ง ๔ ทิศ ที่อยู่บนสรวงสวรรค์ชั้นจาตุมาหาริก อยู่บนยอดเขาคุณธร ความเชื่อดังกล่าวปรากฏในคัมภีร์ทางพุทธศาสนาและไตรภูมิพระร่วง สะท้อนให้เห็นว่าความเชื่อดังกล่าวได้รับอิทธิพลมาจากพุทธศาสนา

พื้นที่ดังกล่าวประกอบด้วยเสาไม้ไผ่ที่ปักเป็นเสาหลัก ๕ ต้น สูงประมาณ ๑๕๐ เซนติเมตร ปลายด้านบนผ่าออกเป็นซี่เล็กกางออกแล้วนำซี่ไม้ไผ่มาสานเป็นรูปคล้ายตะกร้าเพื่อเป็นภาชนะใส่เครื่องเซ่นบูชา อันประกอบด้วย หมาก พลู บุหรี่ อาหารหวานและผลไม้ เสากลางแสดงสัญลักษณ์ที่อยู่ของเทวดาผู้เป็นใหญ่บนสวรรค์ หรือเป็นหัวหน้าเทวดา ซึ่งเป็นเสาสูงกว่าพื้นที่ของท้าวจุโลกบาล ท้าวจุโลกบาลต้องดูแลรักษาทั้ง ๔ ทิศ เสาทั้ง ๕ ต้นแสดงสัญลักษณ์ที่สังสถิตของเทวดาผู้เป็นใหญ่ และท้าวจุโลกบาลทั้ง ๔ ทิศ ที่ปลายเสามีเครื่องเซ่นบูชาเช่นเดียวกัน

สัญลักษณ์ที่แสดงพื้นที่เทวดาผู้เป็นใหญ่และท้าวจตุโลกบาลล้อมรอบด้วย
รั้วราชวัติ ซึ่งแสดงสัญลักษณ์อาณาบริเวณสรวงสวรรค์อันเป็นจักรวาลตามความหมาย
พุทธศาสนา ในขณะที่เดียวกันก็มีราชวัติที่บ่งบอกถึงความศักดิ์สิทธิ์เช่นเดียวกับการทำ
รั้วราชวัติโรฝ้าย

ในพิธีถวายจุลกฐินชาวไทยวนจะบูชาท้าวทั้งสี่หรือท้าวจตุโลกบาล เพื่อ
บอกกล่าวให้ลงมาปกป้องรักษาและคุ้มครองลูกหลานในบริเวณมณฑลพิธีให้
แคล้วคลาดปลอดภัยจากภัยอันตรายทั้งหลายทั้งปวง รวมทั้งคุ้มครองให้พิธีถวาย
จุลกฐินดำเนินไปด้วยความเรียบร้อยสำเร็จลุล่วงไปด้วยดี หรือนัยหนึ่งแสดงให้เห็นว่า
ท้าวจตุโลกบาลได้ช่วยปกป้องรักษาและคุ้มครองบริเวณพื้นที่จัดงานทั้ง ๔ ทิศเพื่อ
ไม่ให้อริศัตรูทั้งหลายทั้งปวงเข้ามาในบริเวณมณฑลพิธี

๔. ความเชื่อเรื่องพระแม่ธรณี

ตามความเชื่อของชาวล้านนา แม่ธรณี คือ ผู้จดจำการบุญของมนุษย์ทุกคน
ในงานบุญจึงต้องไหว้และบอกแม่ธรณีเสมอ^{๑๑} (อุดม รุ่งเรืองศรี, ๒๕๔๒ : ๗๓๗-๗๔๒)
สัญลักษณ์ที่แสดงพื้นที่ของพระแม่ธรณี จะทำลักษณะเหมือนกับสัญลักษณ์ของเทวดา
อยู่ในรั้วราชวัติเดียวกัน แต่เป็นเสามาไม้ไผ่ที่ต่ำกว่าท้าวจตุโลกบาล ความสูงของไม้ไผ่เป็น
สัญลักษณ์แสดงสถานภาพของเทวดา และเทพแต่ละองค์เช่นกัน เทวดาผู้เป็นใหญ่อยู่
สูงสุด รองลงมาเป็นคือท้าวจตุโลกบาล และเสามาไม้ต่ำสุดแสดงสัญลักษณ์พระแม่ธรณี

ชาวไทยวนได้บูชาพระแม่ธรณีด้วยคำหามาก อาหารหวานและผลไม้ เพื่อ
เช่นไหว้และบอกกล่าวให้ช่วยคุ้มครองผืนดินบริเวณที่เป็นที่ตั้งเครื่องบวงสรวงเทวดา
และบริเวณไรฝ้ายตลอดจนพื้นที่จัดงานเพื่อปกป้องมิให้มารทั้งหลายทั้งปวงเข้ามาใน
บริเวณมณฑลพิธี

จะเห็นว่าในบริบทของพิธีจุลกฐินซึ่งเป็นพิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับพุทธศาสนา
ชาวไทยวนปฏิบัติตามคติตามหน้าที่ของพุทธศาสนิกชนเช่นชาวพุทธศาสนาโดยทั่วไป
การจัดพิธีถวายจุลกฐินของชาวไทยวนชุมชนทั้ง ๓ หมู่บ้าน แม้ว่าจะไม่ใช่ประเพณีดั้งเดิม

^{๑๑} อุดม รุ่งเรืองศรี. “ขันท้าวทั้งสี่” ใน สารานุกรมวัฒนธรรมไทยภาคเหนือ เล่ม ๒.
หน้า ๗๓๗-๗๔๒.

ที่เคยปฏิบัติสืบทอดกันมาแต่บรรพบุรุษก็ตาม แต่พิธีกรรมดังกล่าวได้สะท้อนให้เห็นระบบคิดและความศรัทธาในพุทธศาสนาอย่างยิ่ง ในขณะเดียวกันก็ยังคงรักษาระบบความเชื่อดั้งเดิมเรื่องผีบรรพบุรุษไว้ไม่เปลี่ยนแปลง ชาวไทยวนมีอาจปฏิเสศพุทธศาสนา อันเป็นศาสนาหลักของสังคม แต่การยอมรับนับถือศาสนาพุทธได้มีการผสมผสานความเชื่อดั้งเดิมที่สืบทอดกันมาแต่โบราณเข้ากันอย่างกลมกลืน แต่จะแบ่งหน้าที่กันตามบริบทของพิธีกรรมไว้อย่างชัดเจน ในพื้นที่พิธีจุลกลฐินจึงเสมือนพื้นที่แสดงระบบคิดที่ผสมผสานและแสดงตัวตนของชาวไทยวนไว้อย่างน่าสนใจ

บทสรุป

พิธีจุลกลฐินเป็นพิธีสำคัญที่นิยมปฏิบัติในกลุ่มชาวไทยภาคอีสานและล้านนา พิธีจุลกลฐินมีองค์ประกอบและขั้นตอนการประกอบพิธีกรรมหลายขั้นตอน ในแต่ละขั้นตอนจะต้องดำเนินไปอย่างรีบเร่ง การทำกิจกรรมทุกขั้นตอนต้องสืบเนื่องกันและเร่งปฏิบัติให้เสร็จสิ้นทันเวลาภายใน ๑ วัน ดังนั้นจึงต้องอาศัยการร่วมแรงร่วมใจกันของชาวบ้านในชุมชนเป็นสำคัญ ทั้งชาวไทยวนบ้านทัพ บ้านไร่ และบ้านท่าผา และผู้มีศรัทธาอีกจำนวนมาก พิธีถวายจุลกลฐินที่วัดบ้านทัพจัดขึ้นเป็นครั้งที่ ๒ ซึ่งแสดงให้เห็นถึงความพร้อมเพรียงกันของชุมชนได้อย่างดียิ่ง ชาวไทยวนในชุมชนดังกล่าวนอกจากจะทำหน้าที่ริเริ่มและสืบทอดพิธีจุลกลฐิน อันเป็นพิธีสำคัญในพุทธศาสนาซึ่งมิได้จัดขึ้นบ่อยนัก ในพิธีกรรมดังกล่าวยังได้สะท้อนความเชื่อดั้งเดิมของชาวไทยวน โดยเฉพาะความเชื่อเรื่องผี เทวดา และเทพ ในบริบทของพิธีกรรม ชาวไทยวนมีการกำหนดพื้นที่สัญลักษณ์เพื่อแสดงขอบเขตที่สิงสถิตของเทวดาผู้เป็นใหญ่ ท้าวจตุโลกบาล พระแม่ธรณี ผีประจำวัด และผีประจำหมู่บ้านซึ่งเป็นบรรพบุรุษของชาวบ้านทั้ง ๓ หมู่บ้าน พื้นที่ท้าวจตุโลกบาล และผี ตั้งอยู่ในพื้นที่โล่งแจ้งเพื่อให้ติดต่อสื่อสารกับสิ่งศักดิ์สิทธิ์ต่างๆ ได้สะดวก การกำหนดพื้นที่ ผี เทวดา เทพ และพื้นที่เพื่อประกอบพิธีทางพุทธศาสนามีการจัดและแสดงขอบเขตแยกไว้อย่างชัดเจน แต่ในทางปฏิบัติและความเชื่อ พื้นที่ของผี เทวดาและเทพ ต่างแสดงหน้าที่ปกป้องคุ้มครองลูกหลานและพิธีสำคัญของพุทธศาสนาให้ดำเนินไปจนบรรลุเป้าหมายและเสร็จสิ้นโดยสมบูรณ์ร่วมกัน ลักษณะดังกล่าวสะท้อนถึงระบบคิดเรื่องผี เทวดา เทพ และพุทธศาสนาที่ผสมผสานกันได้อย่างกลมกลืน และแสดงลักษณะเฉพาะตนของชาวไทยวนทั้ง ๓ หมู่บ้าน ได้เป็นอย่างดี

บรรณานุกรม

กรมศิลปากร. **ประชุมพงศาวดาร เล่ม ๑ (ภาคที่ ๑ และภาคที่ ๒).** พระนคร: สำนักพิมพ์ก้าวหน้า, ๒๕๐๖.

ทรงพันธ์ วรรณมาศ. “ธรณีเจ้าที่.” **สารานุกรมวัฒนธรรมไทยภาคเหนือ เล่ม ๖.** กรุงเทพฯ : มูลนิธิสารานุกรมวัฒนธรรมไทย ธนาคารไทยพาณิชย์, ๒๕๔๒.

บุปผา คุณยศยิ่ง. “แม่แจ่ม, อำเภอ.” **สารานุกรมวัฒนธรรมไทยภาคเหนือ เล่ม ๑๐.** กรุงเทพฯ : มูลนิธิสารานุกรมวัฒนธรรมไทย ธนาคารไทยพาณิชย์, ๑๓๕๕.

ประคอง นิมมานเหมินท์. “จตุโลกบาล.” **สารานุกรมวัฒนธรรมไทย ภาคกลาง เล่ม ๓** กรุงเทพฯ : มูลนิธิสารานุกรมวัฒนธรรมไทย ธนาคารไทยพาณิชย์, ๒๕๔๒.

พระครูปลัดพิศิษฐ์ เมตตจิตโต (พลขานวพงศ์). **ศึกษาวิเคราะห์พิธีจุลกฐินของชาวพุทธล้านนา : กรณีศึกษาวัดอนาลโยทิพยาราม อำเภอเมือง จังหวัดพะเยา.** วิทยานิพนธ์ปริญญา. พุทธศาสนศรัทธาบัณฑิตสาขาพระพุทธานุสาสนา บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๕.

มณี พยอมยงค์. **ประเพณี ๑๒ เดือนล้านนาไทย.** พิมพ์ครั้งที่ ๕. เชียงใหม่ : ทรัพย์การพิมพ์, ๒๕๔๗.

มณี พยอมยงค์. “รั้วราชวัด.” **สารานุกรมวัฒนธรรมไทยภาคเหนือ เล่ม ๑๑.** กรุงเทพฯ : มูลนิธิสารานุกรมวัฒนธรรมไทย ธนาคารไทยพาณิชย์, ๒๕๔๒.

มณี พยอมยงค์. **วัฒนธรรมล้านนาไทย.** กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๒๙.

ราชบัณฑิตยสถาน. **พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.๒๕๕๒.** กรุงเทพฯ :

นานมีบุ๊คส์พับลิเคชั่นส์, ๒๕๕๖.

อุดม รุ่งเรืองศรี. “ฮั่นท้าวทั้งสี่.” **สารานุกรมวัฒนธรรมไทยภาคเหนือ เล่ม ๒.** กรุงเทพฯ : มูลนิธิสารานุกรมวัฒนธรรมไทย ธนาคารไทยพาณิชย์, ๒๕๔๒.

อุดม รุ่งเรืองศรี และ เกื้อพันธ์ นาคบุปผา. “ท้าวทั้งสี่.” **สารานุกรมวัฒนธรรมไทยภาคเหนือ เล่ม ๖.** กรุงเทพฯ : มูลนิธิสารานุกรมวัฒนธรรมไทย ธนาคารไทยพาณิชย์, ๒๕๔๒.

Durkheim, Emile. **The Elementary Form of Religious Life.** New York Color Books, 1917.

<https://th.wikipedia.org/wiki> . อำเภอแม่แจ่ม. สืบค้นวันที่ ๑๓ พฤษภาคม ๒๕๕๙.

Merton, Robert M. **Social Theory and Social**. New York: The Free Press of
Glenche,